

Соколёнок

6/2019

ноябрь-декабрь

Кару

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛІ АҚЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Шийн иисон таршдаг

Лап дегзамнайрин Египетда, Гьиндистанда ва мукьвал тир Рагъэкъечдаг патан уьлквейра Цийи йисан сувар къейд авун адетдин кар тир къван.

И уьлквейра лап гъа дегзаманайрани (гилан девирда хьиз) са йис цикъвед вацраз пайнавай къван. Гуьгъуьнай алимриз малум хъана хьи, са йис неинки и чна винидихъ лагъай уьлквейра, гъатта Атлантик океандилай а пата, Къиблепатан Америкадани цикъвед вацраз пайнава.

Къиблепатан Америкадин дегзаманайрин агъалияр тир майяйрин са йис 360 йикъакай ибарат тир. И йикъарал «малум тушир ва я бедбахт тир» вад югъ мадни алава хъийизвай.

И вад йикъан вахтунда агъалийриз къайда-къанун члурдай ихтиярар авай къван. Абуру къачур бурж вахкун тийиз, сада садаз таб ийиз жедай. Дегзаманайрин Гьиндистанда, Вавилонияда ва Египетдани гъа ихътин къайдаяр аваз хъана. А девирра Европадани, Америкадани цийи йис са вахтунда – сентябриз башламыш жезвай...

Чи эра къведалди пуд агъзур йис вилик къве вацлун арада (Ефрат ва Тигр) дегзаманайрин Месопотамияда цийи йисан сувар иллаки гурлудаказ къаршиламишиз хъана. Ина и сувар цикъвед юкъуз давам жезвай. Вирида санал манияр лугъудай къван, вири агъалийри санал къуьлердай къван. И 12 юкъуз тахсир акатай са касдизни жаза гудачир. Аялрин хатур хунгунагъ тир. Гъатта суддуванни кваз акъвазардай. Цийи йисан сувар Вавилониядай грекри къабулна, абурувайни дуйнъядин вири халкъари. Гила и сувар вири халкъари гзаф шад гъалара къейдзава, сада сад тебрикзава:

– Ваз цийи йис мубаракрай, играми дуст!

Лезги ашуквар

Сифте мани дуньядал аялрин кьепинихъ лагъай лайлай яз атана. Жемьтдин майдандиз ашукъдин мани гележегдин литературадин бине хъана. Чар – кьелем авачир, ктаб-журнал тий-ижир вахтара ашукъри чпин манияр хурун дафтарра хуъзвай, хуъруьн мярекайрал, мяжлисрал тамамарзавай.

Геж хъиз пешекарар, шаирар арадал атана. Чаз гьелелиг чир хъавай делилрай сифте ашукъ, алим, камалегъли Давдакъ лугъудай кас хъана. Ам VII асирда Алпан гьукуматда Жаваншира регьбервал ийидай вахтунда яшамиш хъана. Ам дуньяда инсанвал, инсанпересвал тестикъардай элегийрин автор я.

XII лагъай асирда Ширванда, къавкъазда еке машгьурвал къазанмишай ашукъ, манидар лезги дишегъли Хиневе Зайнаб хъана лугъуда. XV лагъай асирда лезги чилел магъулар атай вахтунда «Мусибат наме» дастан кхъей, «Къуъл хуъз къарагъ» лагъай гьейбатлу цар тур куъре Мелик яшамиш хъана.

XVIII лагъай асирда лагъайтIа – Къурушви, къуъхуър Саида кутур рехъ давамарай, азадвилек эверай лезги Агъмеда вичин сес хкажна.

XIX асирди чаз къавкъазовед А.М.Дирра еке къимет гайи, вичин шиирар Европадин чIаларизни таржума авур ашукъ Суьгъунан тIва туна.

XIX асирдал инсандин бахт патал женг тухвай такаурлу дишегъли СтIал Саядан экуъ къам хкаж жезва.

XX асир. Ина тIвар къадайбурун къадар хейлин я. Виридан тIварар къуртIа и чи «Кард» журналдин вири чинарни бес жедач; гьардакай къилди рахун патални хейлин вахтар герек къведа.

Къе чна Ашукъ Ширин рикIел хкизва. Фиярин хуъряй тир и ашукъдин рухваярни вири ашукъар я. Абурун рабатвал себеб яз чал ашукъ Ширинан хейлин яратмишунар къилдин ктаб басмадай акъуддайвал я. Гъа кIватIалдай чна и нумредиз ашукъ Ширинан къве ишир гузва.

Ашукъ Ширин

Ватан

Ватандин хурал
КІвални кѳул хѳурай.
Бубайрин сурал
Цуьквер бул хѳурай.

Ватандин дагълар –
Чи намусни кѳил.
НикІерни багълар –
Чи ракъинин сил.

Ватандин чуьнгуьр –
Чан я зи халкъдин.

Кѳулан вацІун гур –
Ван я зи халкъдин.

Ватандин дамар
Хуьз гъазур я зун.
Сусариз чамар
Кѳуз гъазур я зун.

Ватандин вахаз
Ширин – стха я,
Кѳегъалрив рахаз –
Зи тур, арха я.

Зуьгъре Булах

Зуьгъре булах – Фияр булах,
Шир яни вун чи дагъларин?
Машгъур я вал дере, яйлах,
Тарар, бегъер чи багъларин.

Рагарилай экъечІзава,
Чи дередиз гѳил гун патал.
Мани лугъуз эгечІзава,
Билбилариз зил гун патал.

Ви цихъ ава илгъамдин дад,
Муьгъуьббатдиз лувар гудай.
Агакъайла гатфарни гад,
Перванайриз сувар гудай.

Сагъарзавай гуьзгуь ятар
Пайзава на гъуьрмет патал.
Ваз килигиз, кѳавахдин тар
Икрамдава, нямет патал.

Ви гъаваяр чиликай хѳваз,
Рапрапзава мулдин цуьквер;
Ви ширширдин гъамга аваз,
Чагурзава руьгъдин эквер.

Шумуд руьгъер, шумуд рикІер,
Ви саф гуьрцел ялварзава,
Шумуд чуьллер, шумуд никІер,
Ви кѳужахда акІарзава.

Шумуд марал, шумуд жейран
Ви ракъинин дадвал хупІна.
Тѳебиатдин верцІи айран,
Абукевсер, шадвал хупІна.

Риваятра чка ава
Ви кѳисайриз, ви махариз,
Гъетерин луж йифен цава
Нурар кѳузва, дамахариз.

Зуьгъре булах! Шараб я вун,
Фияр вацІун тІем хкаждай.
Зи чуьнгуьрдин мизраб я вун,
ВикІегъдаказ дем хкаждай.

Заз, Шириназ, ви манияр,
Лап диде хѳиз, гъалал ганва.
Зи ашкъидин ал пІинияр,
Ви гъамгадад верцІи хъанва.

Михъи Булахар

Четин уьмуьр тухузвай вахт авачир дегъ заманайрани аялар патал къепИнихъ лайлай ядай, лайлай туюкГуьрдай вахт чи чГехи дидейри гъамиша жагъурдай. Нянихъ цанай, векъяй хтай бубайри фу-яд тГуьна куьтягъ хъайила, месик фидалди аялриз гъейранвили ширин ахвариз ракъурдай, рикГик къагъриманвилини дуствилини гъиссер кутадай хкетар ахъайдай. Дагъ атГуз, тепе атГуз, чилин къатарикай михъи хъана хкатдай булахар хъиз, а лайлаяр, хкетар, мисалар, шелар, къаравилияар, къугъунар, манияр сиверай-сивериз, несилрилай-несилрал къвез чал агакъна.

Гилани чеб гъеле кГватГ тавунвай, чапдай акъуд тавунвай манияр, хкетар, мисалар чи бадейриз гзаф чида. Абурал рикГ алай аялри чаз мукъвал-мукъвал абур кхъиз чи «Кард» журналдиз ракъурзава, чнани рикГ алаз чи журналдин чинра гузва. Гъелбетда, ахътин аялриз аферин къвезва. Ингъе, агъадихъ чна Хив райондин Цлахърин хуьряй тир Суна бадеди ахъагъай «Рушаз багъишай къек» тГвар алай негъилдин бинедаллаз туюкГуьрнавай хкет гузва.

Рушаз Багъишай Къек

Кавалдиз къимет гун патал адан хъицикъдин ценериз килиг, лугъуда дагъвийри кимерал. Дустуниз къимет гун патал санал фу-къел тГуьр, яд хъвайи йисариз килиг, лугъуда лезги хуьрера. Де гила куьне яб акала. Хъаналда, хъаначалда, фад яни, геж яни, са мус ятГа са гъвечГи руш. Феналда а руш мугъмандиз къвалав гвай халуйрин хуьруьз. Ганалда адаз халуди, мугъмандай хкъведайла, савкъват яз са къек. Къекни къек тир гъа!

И къекрев гвай дамахар,
Пацар – лекърен къармахар.
Хважамжамдин цГакулар,
Катран ериш, акунар.
Яру жгъа къада тик,
Хъуьруьн кутагъ тхадик.
Декъикъада киле твар
Неда къекре галаз гар.

Къил агъузиз-винизиз.
 Туькъуьм-туькъуьм яд хъвада,
 Къурал клекре гъар йифиз
 Къайда хуьда, пад къада.
 Къаравул хъун верчерин
 Везифа я клекерин.

Гъа икI клек вичин цIийи иесидал-ни рази тир, къисметдални. Вичин везифаярни рикIелай алудзавачир, гъар экуьнахъ, къунши клекерилай вилик «Уь-уь-уь-ярни» язавай. Агъ, адахъ са сес авай, на лугъуди, адан туьд гимишдикай раснава, вични тIвар-ван авай заргарди. Экв малум жезмазди, клекре луварив луф-луфна, «Уь-уь-уь! Уь-уь-уь! Уь-уь-уь!» – галаз-галаз пудра гъарайдай, адан сес хуьруьн а къилиз къван къведай. Цлахърин хуьруьн вилик Мархар тIвар алай тIул, тепе ква, са патахъайни ван ийидай рагар хкаж хъанва. «Уь-уь-уь!» – лагъанмазди, рагари-чархари чIун галаз тикрар хъийизва, гъа икI, гъар клекре гъарагъайла, къвалав гвай Тркалрин хуьруьзни ван жезва.

Руша клекрел дамахарзавай. «Дуст, дуст» – лугъуз руша адаз твар гудай, вичиз бадеди гайи фин квай калар вегъедай, вахт-вахтунда бе-къеда яд цадай. Рушни бахтлу тир, клекни.

Амма йикъарикай са юкъуз, дуьдгъвер алай тIунутIдиз клас ягъиз, хкадар жез, гъаятдизэкъечIай рушаз къуншидин сала хкадарзавай бацIи акуна. Агъ, вични бацIи тир гъа!

МуркIуцI хътин лацуди,
 Зиринг кIвачер хцIуди.
 КIурт къуьнерихъ ипекдин,
 Лишан пелел пенекдин.
 Чулавбур я башмакъар,
 Гуьзелбур я шандакъар.
 Яд хъваз катда лекъверай,
 КIуф экъуьрда векъера.
 Жагъун яда крчарив,
 Твар нез тадач верчерив.

Баџи – затї я, масанди,
Бубухар гвай, хъсанди.

Баџи акур рушалай залан ухът алахъда. Ахпа ада вичи-вичик лугъуда: «Клек, клек лугъуз, вуч я адан къяяматар? Туътвер ифедай къван гъарайиз нивай хъайитлани жеда. И баџиди хъиз къугъунар авурайтлу а клекре. Баџи, баџи, заз баџи кІанда».

Элкъведа руш вичин гъаятдихъ. Руш акур клек, гъамиша хъиз жибиндай акъудна гудай калра вил аваз, шаддиз, адан вилик къведа. Рушани ам тарпна къужахда къада. Тухуда къуншидин салаз, дегишда баџидихъ. Мад а клек галай патахъ килигни хъийидач. Экуьнахъ клекре гъарайдайлани къилел яргъан вегъез жеда. Гила адан дуст баџи я.

Сифте, са шумуд юкъуз, рушахъ галаз вердиш жедалди, баџи сефил тир. Руша ам гузандин кІусар гуз, бекъеда нек цаз, гарданда куркур галай ипекдин мерез туна, вичихъ галаз сейрдиз тухуз, фад вердишарна. Руш булахдал фида, баџи гуьгъуьна жеда, руш багъдиз – баџини гъадахъ галаз. Абурун дуствилел вири таяр-туьшер пехил тир. Агъ, дамах къачуна руша! Бес къачудачни? Мегер виридахъ ихътин вафалу дустар авани? Гъа икІ са къадар йикъар алатна Къуншидин кІвализ феи рушаз ана кац акуна. кацни кац тир гъа!

Вилер чІулав чапрасар,
Памбаг хътин тапасар.
Далу туп я резиндин,
КІвачерал лап къезилди.
Спелар тик симер я
Хуш кар адаз кинер я.
Гъуьрче жеда йифера,
Гъараяр физ къиферай.
Къегъал я къиф къадайла
Мецелди нек хъвадайла,
Гъейран жеда акурди,
Ахварарда мур-мурдив.

«Агъ! – лагъана чи руша. И кац зиди хъанайтIа. БацIи, бацIи, вуч бацIи? Мур-мур ийиз чидай туш. «Меме» – лугъуз гуьгъуьна, ада зегъ-ле тухузва. Экуьнилай нягъяналди хкадрун я чидайди. Къбиле гар авай гъаргъанас. Хълецни я, гуда наз». Хтана рушгъаятдиз. Вичин иеси акур бацIи хкадриз-хкадриз адан вилик къведа, гардандавай куркур юзуриз, рушан гъилиз мез гуда. Руша вучда, руша бацIидин гарданда авай мерездихъ еб кутIунна, тухвана, бацIи кацихъ дегишарда. Ахпа, кац къужахда аваз, вич-вичелай рази яз кIвализ хкведа. Кацин вилик руша къерехдив вили цIар гвай, юкъвал хъипи цуьк алай лембекдаваз нек эцигда. Кац рази я. Мур-мур ийиз, чан алай хъуьцуьган хъиз ракъиник ксуда. Ахварай аватайла, хъуьтуьл къвалар гуьцIиз, рушан кIвачера аруш жеда. Дустар къведни чеб-чпелай рази я.

И дуствални яргъал фенач. Са сеферда, кац ахварал фейила, сугъул хъайи руш текдиз куьчедиз фида. Са гъаятда адаз рагъул гурцIул аквады. Агъ, гурцIул тир гъа!

дини гъана, гъаятдавай кIанчIунал ацукъна манидал илигна:

Лап пеленгдиз ам тай я,
Адан къве вил – къве цIай я.
Рагъул пелел къашкъаяр,
Буй-бухахдиз башкъа я.
Жувандини чаради
Яргъа амаз аквади.
Угъри ятIа, ада вун
«Амп» – лагъана, къада вун.
Дабан туна катда вун,
Валлагъ, кIеве гъатда вун.

Дуст хъана заз жагъа кIек,
Дуст хъана.
Зи дуст бацIи зи гъиле
Суст хъана.
Вахтундалди дуст хъана
Кацни заз.
Къе гурцIулди вугузва
Пацни зав.
Хуш я къе заз гурцIул дуст,
Гъала заз.
Яраб вуж дуст жедатIа
Пака заз?

«Пагъ! – лагъана руша. Зи кацинди яргъи югъди ракъиник къаткана мурмурар авун я, нивай жедачкъван. Са акъван четин кар туш». Хтана руш кIвализ, къуна къужахда айвандик ахвараллай кац, тухвана, дегишна туна гурцIулдихъ. Гваз хтана руша гурцIул гъаятдиз, жагъун пуна, сериндик адаз нек авай цIийи ба-

Я арада, некIедин дад акваз, са япалди рушан манидихъ яб акалзавай гурцIул адан манидин гъавурда акъуна ва, руш са жуьре ягъалмиш хъанмазди, жагъундин кIане авай тIеквендай, къил туна хъиз, катна. Амукъна руш тек. Ухайш! Лап вижевай кар хъана. Дустариз къимет гана кIандай. Къадирсуздан къисмет гъам я.

Ава

ЛЕЗГИСТАНДА

Мурад Саид

Намус-гъейрат чидай ксар
Пара ава Лезгистанда.
Мани лугъур бахтлу сусар
Пара ава Лезгистанда.

Авадан чил: дере, къуьгъвер,
Беневшайр, мулдин цуьквер,
Картуф, келем, ичер, чуьхвер
Пара ава Лезгистанда.

Дигай багълар, чуьллер, тамар,
Къакъан дагълар, къванер-мармар,
Бегъер гудай цинин тумар
Пара ава Лезгистанда.

Акурла чаз ципицIрин багъ,
РикIин къабар жедачни сагъ?
Гурлу вацIар, гатфарин рагъ
Пара ава Лезгистанда.

Чи дагъларин серин гарар,
Шадарзава къацу чIурар.
Ачух сегъер, экуьн ярар
Пара ава Лезгистанда.

Гъар са хуьре мехъерин ван,
Агъсакъалар, жегъил-жаван.
Лежбер, чубан, хебни гъайван
Пара ава Лезгистанда.

Багъа я чаз Саидан тIвар,
Сулейманан, Эминан цIар,
Къиметлу я къегъалрин кар,
Вине ава Лезгистанда.

Зи руьгъ ава кIватIиз гафар,
Вацран йифиз акваз марфар.
Фу, яд, мукаш, тIачин афар
Пара ава Лезгистанда.

Мурад Саид – гъар садаз лагъ:
Чи панагъ я Къадир-Аллагъ!
Игит чанар, турни силагъ
Пара ава Лезгистанда.

Гъвечли аялоур пайтала

Къуър-къуър

Дидеди аялдин гъилин тапас
къуна, са-са туб къвечилараз
икі лугъуда:

- Инал атана са къуър.
- Идаз акуна, ида яна, ида
алажна, ида ругуна, ида ви си-
виз гъана, и сиви тубна.
- Гъарам-шарам-пур-ррр!
Дидедини аялди къведани
шаддиз капар яда.

Квар-квар

Дидеди аял далудал къуна, вичи-
вич югъуриз, мани лугъуда:

- Квар-квар, кварцихъди,
Кал хтана варцихъди.
Кетин къил къван чѣмни хъуй,
Къулан вацІ къван некни хъуй!
Квар-квар, кварцихъди.
Кварцел атай чѣм...низ?
Аял: – Имидиз!
Квар-квар, кварцихъди.
Бес, цуру нек...низ?
Аял: – Псидиз!
Квар-квар, кварцихъди.
Квар чуьхвей яд...низ?
Аял: – Куьцуьдиз!

Гуьзел хатун

Са сеферда Пепедал кьиф гьалтна.

Кьифре адавай хабар кьуна:

– Вун гьиниз физва, кьей Пепени-шепе?

Пепедиз хьел атана:

– Зун Пепе-шепе туш, кьей макъац

Кьиф!

Зун – вили яйлух гьилел алай,

Гуьллуь яйлух кьилел алай,

Гуьлмана кьиз.

Гуьзел хатун,

Сижаратун,

Балабатун,

Бенешадин

Гилебатун

Пичес я, Пичес!

Хуьруьн кьиле са верч авай,

Хьуькьуьндик са раб квай.

Раб чна рушаз гана.

Руша чаз тунутI гана.

ТунутI чна кицIиз гана.

КицIи чаз «амп» гана.

«Амп» чна тарциз гана.

Тарци чаз пеш гана.

Пеш чна цегьрез гана.

Цегьре чаз маъар гана.

Маъар чна сусаз гана.

Суса чаз алугай гана

Алугайни чна туйна.

Гьарам-шарам-пур-ррр!

Агъадихъай са фекьи,
Винидихъай кьве фекьи,
Фекьидихъ галай аба аку,
Гуьгьуьна авай гада аку.
Куркурдаллай экв аку,
Шаламдавай тIекв аку.
Аку щур-шур булахар
Къаридив гвай дамахар.

ТЪИСАБУНАР – КЪУПЪУНАР

И ругуд,
А ругуд,
Къанни цџуругуд.
Цџерид, цџемуъжуъд,
Цџекџуъд, къад.
Жеда яцџур.
Жува жагъур
Мад са яхцџур.
Жеда къудкъад.
Къудкъадал – къад.
Им жеда виш.
Жуъмядихъ – киш,
Кишдихъ – базар.
Хпер, малар,
Ични газар
Къачуз алад.
Вун сад,
Вун къвед,
Амайбурни вач.
Киш акъатайди,
Виш акъатайди,
Лугъуз квез гъач
Кџулал жеда.
Базардиз фад
Агакъайди
Къегъал жеда!

И къван,
А къван.
Вири санал –
Къванерин цал.
Цла – ракџар,
Къуд, вад дакџар,
Ракџарал – вун,
Дакџаррал – чун.
Къецел – угъри,
Угъри – дугъри.
Къавал – къачагъ,
Вуж я къуччагъ?
Вун яни ракџараллай?
Вун яни дакџардаллай?
Къачагъ яхъ!
Тахъ-тарахъ!
Къачагъ ягъ!
Дагъ-барагъ!
Кичџебур хкечџ!
Вун, вун, вун.
Викџегъбур экъеч!
Зун!

Ламуражъ галаз совда

– Я лам, я лам, гьей лам! Ви а кур-
курар хьтин вилер це чаз! Чна абу-
рукай куркурар ийида!

– Угьу-угьу, – шехьна лам. – За
квез зи вилер гьикI гуда? Иа-иа, ви-
лер авачиз амукайла, зун рехьди
гьикI фида? АкI зун яшамиш жеда-
ни?

– Я лам, я лам, гьей лам! Ви япар
хьайитIани це чаз! Абурукай чна
тIулар расда!

– Угьу-угьу, – шехьна лам. – Зун
биши хьайила, зи гьал гьикI жеда,
зи шаркIунтIдин гьал гьикI жеда?
Иа-иа!

– Я лам, я лам, гьей лам! КIарар
хьтин ви кIвачер хьайитIани це чаз!

– Угьу-угьу! КIвачер авачир лам
жедани? Заз иесиди вуч лугьуда?
За тамай кIарасар гьикI гьида? За
регьуыз пар гьикI тухуда? Гуз жедач
завай. Иа-иа!

– Я лам, я лам, гьей лам! А ви тум
хьайитIани це! Адакай чна кул ийи-
да!

– Угьу-угьу! Зун динж тур! За
тум квез гайила, бес за зун кIасдай
тIветIер гьикI чукурда?

– Я лам, я лам, гьей лам! Ви хам
хьайитIани це ман чаз! Чаз адакай
рух жедай.

– Угьу-угьу, – шехьна лам. – Хам
алачиз, зун рекьида! Зун кьейила, зи
шаркIунтI ни чIехи ийида?

– Я лам, я лам, гьей лам! Ви кьил
хьайитIани гуз жедачни вавай? Чна
адакай кьажгьан ийидай.

– Агь, я аялар! Куьн вуч яман ая-
лар я! Кьил авачирла, зи кIвачер
кьекъведач. Кьил авачирла, зи ви-
лер буьркьуь жеда, завай тум юзуриз
хьжедач. Зун, ярх хьана, амукада
санал. Угьу-угьу! – шехьна лам.

– Я лам, я лам, гьей лам! Ви рад-
мад хьайитIани це ман чаз! Чна абу-
рукай епер ийидай.

– Угьу-угьу... Куьне канабар цуз,
ахпа абур кIватI ая, десте-десте аву-
на, абур вире тур. Акъудна виряй,
абур кьурура, ахпа абурулай хам
алажа, епер ая! Амукай кIарасдин
кIараривди гатут абур, ахпа рухар
хурух квез! Иа-иа! – авуна, лам,
вичин кьилни тум тик кьуна, катна
фена.

СИ ДИДЕЙРИН ХУРУН ДАФТАРРАЙ

Лайлой

Вун дидедин гуьнгуь я,
Устуддаллай гуьзгуь я.
Гуьзгуьдин кьаб гимиш я
Вун, чан, ширин емиш я.
Тер-тер акъваз!
Бах хкведалди.
КІвачел акъваз!
Дах хкведалди.
Варцел акъваз!
Чан булур бутІ.
Дидеди кал ацада,
Чан булур бутІ.
Фири нек гваз хкведа,
Чан булур бутІ.
Ви дах фенва ЦиЦигъиз
Бар булур бутІ.
Хкведа гваз кицикар,
Бар булур бутІ.

Я гада, гада, гандалаш,
А югъвавай цІегъ хкваш!
– Хва кьейидан цІегъ хквезвач.
– Завай аниз къвез жезвач.
ЦІегъ авай югъв Циригъар,
ТІеквевайбур муьнуьгъар
Муьнуьгъдин хам кьулухъди,
Хпен суьруь виликди,
Зардин чумахъ гъиликди,
Памбагдин лит къуьнихъди.

Шагъвелед
Сайдалиев

ШАД Я АЯЛАР

Лацу-лацу жив ацукъна хилерал,
Тарар ухшар хъанва векъин кӀунтӀариз.
Чан алай затӀ аквазамач чилерал,
На лугъуди, дунъня фенва ахвариз.

Туп, туп хъана гум акъатиз гурмагърай,
Ерли шагъвар кумач хъи кье гъвадик.
Вахт ятӀани фад месикай къарагъдай,
КӀус гьерекат квач кье кьуъзуъ бубадик.

МекъивилӀай килиг тийиз кьецихъди
Луфлуфзава демекдавай верчери.
Демекдин рак жуфт кӀевзава чипихъди
Мекъивили ажугъ гъанвай кӀекери.

Чулав кицӀин рацӀамар кье лацу я,
Живед юкъвай я ам вични аквазмач.
Агаж хъанвай кицӀин вилер къацу я,
МуркӀуцӀ хъанвай кьекъемарни югъвазмач.

Живерикай кӀус кичӀе туш аялриз,
Шад я абур, кефиярни писзавач.
Гъахъиз чебни гъа живедин маргъалриз,
Гуя хъуьтӀуьн мекъилвални гьиссзавач.

Вертолет хь ойойт/ос хь ан мир

Паче

Мурадан хайи югъ мукъвал жез-
вай акуна, члехи бубади адахъ га-
лаз меслятар ийизва.

– Я хтул, ви рикI ацукънавай
затI-матI аватIа лагъ, Бубадиз
гъа кье-пака пенсини хкведай-
вал я.

– За вуч лугъун, я буба, зун
рази жеда, жува лагъ.

– Чархар квай конкияр
хъайтIа гьикI я?

– Абур шегьерда къулай
затIар я, хуьруьн куьчейра
ккIара кIандайвал гъализ же-
дач.

– Цийи лисапед хьурай-
ни?

– Ваъ, я буба. БалкIанди-
лай эвичIна ламрал акъах
хьувур мисал жеда. Зун мо-
тоциклидал алаз акурбур зал
хьуьредачни?

– Бес вуч хьурай?

– Гьеле вахт амазма, буба. Къве-
дай вацран пенсини эхцигна са
гъвечIи вертолет къачуна тур. Лап
кутугай савкъват жеда.

Ачух СуфрА

Къецедай хтай дидедиз кІвалин юкьвал кІватІ тавуна аламай суфра акуна. каци пац вегъез къапунай якІун кІусар акъуд-завай. Дидеди тарсар гъазуриз ацукъ-навай рушаз лугъузва:

– Я чан руш, вуна суфра вучиз кІватІ хъвунач?

– Чи кІвал къени хъурай лагъа-на.

– Чи кІвал суфрадилай аслу яни?

– Эхъдиде. Гъаратай мугъман-ри, чеб хъфидайла «КІвални къени хъуй, суфрани гъами-ша ачух хъуй» лугъузва. Чна лагъайтІа тади гъалда суфра кІватІ хъийизва. КІвал къени жез агакъзавач.

– Я чан руш, кІвал къени хъун патал кацел як ихтибардани?

– За хкъяна кІанзавай диде. Я каци недай са кІус як, я чи кІвалин къенивал. Каци недай са кІус як гъайиф кІвал къени жедани?

Ядлин кьатлунар

Дидеди гьаятда рухунал кьубл экиана, Мурадаз лагьана:

– Кьубл нуькверив нез тамир, хва.

– Хьурай, чан диде.

Са арадилай пенжердай килигай дидедиз кьубл верчери нез акуна.

– Я хва, за ваз кьубл нез тамир лагьаначирни?

– Лагьанай, диде. Амма вуна кьубл нуькверикай хуьх лагьанай, верчериз гумир на лагьаначир.

Муалиммди гьисабунрин тарс ту-хузва, Мурадавай хабар кьазва:

– Мурад, ви са жибинда 10 керец, муькуь жибинда пуд сеферда артух керецар хьайитла, вири санал шумуд керец жеда?

– Четин месела я, малим, чи патара керецдин тарар авайди туш кьван.

Дахни диде кълал алаз рахазва.
Эхирни дах рак гелячна кІвалаяй
экъечІзава. Нянихъ геж хтай дахдиз
Мурада лугъузва:

– Дах, мад за бадедин гафариз яб
гудач.

– ГьикІа яб гудач, вучиз?

– ГьакІа, чан дах, бес вуна зи диде
квас такърла, за ви диде вучиз квас
къада?

– Мурад, на вири тарсарай
4-5 къачуда лагъана хиве къу-
начирни?

– Къунай, диде. Къе хъайди
пуд тарс хъайила за 4-5 гьикІ
къачудай? Къвезвай пуд тар-
сунай санлай къурла 3 за къа-
чуна.

Чешне къачуна

– Я Мурад, чѐхи хъайила, вуна гъихътин пеше хкъада?

– Закай складчи жеда, чан малим?

– Яда, вирида алимвал, летчиквал, устѐрвал хкъадайла, ваз а складчивал куъз хуш хъанва?

– Зи буба складчи я, чан малим, гъар хкъедайла, гагъ са кѐаш ниси, гагъ са баллон чѐм гъайила, чи къени кѐвал ацѐай къеч хъиз хъанва. Бес вунани «диде-бубадилай чешне къачу» лагъаначирни?

Къени нцѐят

Мектебдай хтай Мурадан чин чѐрузвай. Адан дневникда муаллимди ихътин гафар кхъенвай: «Тарсара шандакъарзава, рушарин кифер акъажзава».

– Ана гъикѐ хъана, хва – жузуна дахди, – вуна нин кифер акъажна?

– Зи къвалав ацукънавай Перидин кифер, дах.

– Вучиз акъажнай на, адан тахсир вуч тир?

– Тахсир ваъ, я дах. Бес вуна гъвечѐи чѐвуз зи дидедин кифер акъажайди я лагъаначирни?

– Лагъанай, ахпа?

– Ахпа вуч, заз чѐхи хъайила закайни Перидикай бубани диде хъана кѐанзава.

Са япа памбаг?

Тарсуна Мурада муаллимдихъ са яб вилик акъудна яб акалзавай. Муъкуъ япуз ада чукъвез-чукъвез памбаг чимнавай.

– Я Мурад, ви япар тазвани?

– Ваъ, я малим, зиди игътиятвал я.

– Гъихътин игътиятвал, яда?

– Фагъум-фикир авурла, заз вун лап гъахъ яз жагъана, чан малим. Гъар тарсуна «Зи гафар вин са япай физ, муъкуъ япай экъечІзава» лагъай ви туъгъметрикай зун кирягъ хъанва, чан малим. Гъавилияй къедлай за серенжемарни къабулнава.

Владик Батлианов Си Хитулдиз

«Ими» лугъуз, гардан къуна,
Шадарда зун анжах вуна,
Теменрин гел хъуькъвел туна,
Шехъиз-шехъиз хъфида вун.

Дидени кваз туна ялгъуз,
Экуьн къиляй вун гъар юкъуз,
Къенфетар гваз, «ими» лугъуз,
Мад имидал илифда вун.

Ви гъар са югъ сувар хъурай,
Хуьруьз вакай лувар хъурай,
Хъсан патахъ ви тIвар къурай,
Элди алхиш ийида вун.

Чехибуруз ая гъуьрмет,
Ви крариз гудай къимет,
Гьалал чир хъухъ, чIугу зегъмет,
Сад Аллагъдини хуьда вун.

Дидедин тIвар хуьх на рикIел,
Нагъв такурай заз ви вилел,
Имидини вичин гъилел,
Чир хъухъ, са цуьк хъиз, хуьда вун.

ЧИНА КЪАПАР

Фарфор, фаянс лугъудай гафарни чна булдиз ишлемишзава. Мадни чна хъенчІин къапар, керед къапар, чинид къапар лугъуда. Абурун чІехи пай са къетІен жуьредин руквадикай раснавайбур я, тек чинид къапар квачиз. Бес и гаф чна гъихътин къапариз лугъуда?

Куьне фикир ганатІа, телевизордай вири гъукуматрин векилар, делегацияр кІватІ хъана симпозиумар, саммитар, форумар ва маса хейлин тІварар алай собранияр тухудайла, гъар делегациядиз къалурнавай чкайрин кьилелай гъукуматдин тІвар кхьида, пайдах акІурда.

Китайрин векилар къалурдайла

кьилел Китай ваъ, Чина кхъенваз жеда. Вучиз? Куьз лагъайтІа бинедилай а гъукуматдин тІвар абуру гилани гъакІ лугъузва. Чина сифте арадал атай империйрикай сад я. Лезгиярни дерин тарихдин миллет я. Лезгиярни дерин тарихдин миллет я. Гъа яргъал вахтара Чинадай Европадиз ипекдин рехъ (шелковый путь) кутадайла абур чаз чир хъайи халкъ я: ацукьун-къарагъун, пек-лек, къаб-къажах. Руквадикай къапарни ийиз абуру амай миллетрилай фад чирна, амайбуруз чешне къалурна. Гъадлай кьулухъ девирар фенатІани, чинид (яни Чинадин) къапар лагъай гаф амукьна. И гафни сиясат гафарикай сад я.

«Къизилдин цАяр»

Къизил инсандиз амай вири ра-
къарилай вилик чир хъанвай затІ я.
Куъз лагъайтІа, къизил тебиатда са
куъникни акахъдай затІ туш. Ам ви-
чин ранг алаз, вичин ми хъивал гваз
жагъида, гъавилляй ам инсанриз фад
жагъунни авуна. Ам мус хъайи кар
тир, вахт тир тайнариз жедач. А вах-
тара тарихар кхъинар арадал атанва-
чир.

Европада пачагъар хкъядай гъуку-
матар арадал атайла, кІел-кхъин чир
хъайила, пачагъри чпин девлетрин
къадар тайнаризавай цІарар-чарар
арадал гъана. А кхъинрин тарих агъ-
зур йисарив агакъзава.

Грекриз, румвийриз къизил гзаф
кІандай. Чилел сифте арадал атай
империяр яз, абуру маса уълквеар
тарашдай, къизилар чапхундай, а уъл-
квейрай лукІар гваз хтана, абурув
дагъларикай къизилар хкудиз тадай.

Къвердавай сейли жезвай къизил
кІватІун виридан мураддиз элкъвена.
Бязи алимар гъар жуъре ракъар кака-
дариз къизил арадал гъиз алахъна,
амма садавайни хъанач, я женни ийи-
дач, къизил къилди къизил яз амукъ-
да.

Гагъ Испанияда, гагъ Калифорния-
да, Австралияда, Аляскада алатай де-
вирра къизилдин мяденар жагъурдай
хейлин чабалмишвилер авуна, адаз
«Къизилдин цАяр» («Золотая лихо-
радка») лугъудай, амма арадал атай
затІ хъанач.

Чи девирдани са йикъара Фиярин
дагъларикай къизилар хкуддалда лу-
гъуз дестеяр пайда хъанай. Ажеб хъа-
на а планар чІуруз акъатна. Чи хъайи
дагълар, гуъзел тебиат чаз дуънья-
дин вири къизилрилай багъа я, куъз
лагъайтІа, хайи макандилай багъа
затІ чилерал алач.

Имуга-мугос

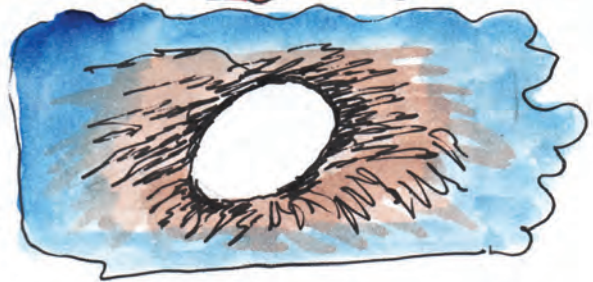
Къветхверар я, куъчеда
Къведни санал къекъведа.
Дегитайта чкаяр,
Иесидал хъуреда.

Дидеяр я мичи чилик рамагар,
Гъилер цава, гъилерални шарагар.

Къватли-къватлаш хъипедин,
Тавханада хъиредин.
Беден гъвечли рагъ хътин,
Шаршавдава агъ хътин.

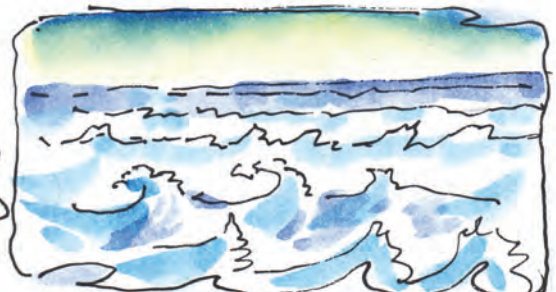
Къуд са къвализ илифна,
Къудан чинни къекъифна.
Жуьгъенрикай гъамамар
Къабулда, туш авамар.

Агъзур хебни къубан я,
Авайди са чубан я.
Вири гъадаз табий я,
Чуьлни чпин аби я.

Лепедикай гуьлуьт храз
Йисаралди кух жедач.
Йифди-югъди вацларни хъваз
Аждагъан я, тух жедач.

Бузханада – няметар,
Фаракъат я килфетар.
РицІ галаз экв недайди,
ПицІ атІайла шедайди.

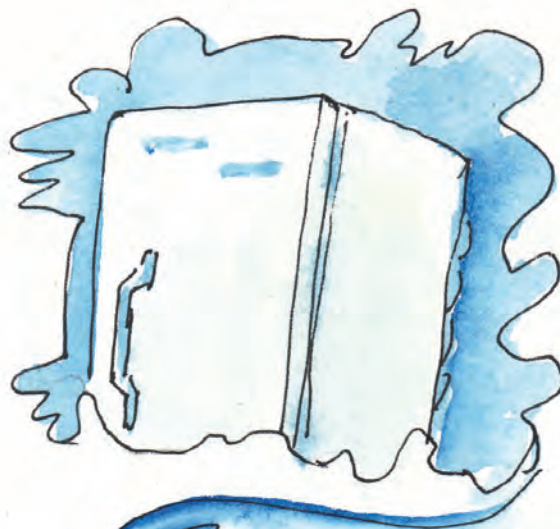
ЯркІи пата яд ава
Тариф авай, ад авай.
Им са регъят мисал я,
ТІварни а цин р... я?

Авай къене гевгъер хала,
Къакъра ядай Пенкер хала.

Ничхиррин багъ, гъайванрин кІвал,
Гатуз атІлас, хъубІуыз кавал.

Будала я ам тахъвана чехир,
КъацІай тумунив къацІурда нехир.

Беден вичин пая я,
Партал иски чухва я.
Йифди-югъди са кІвачел
Къвазнавай салан хва я.

Соколёнок

ISSN№0206-7978

Кард

6/2019

ноябрь – декабрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информатизации, связи и
массовых коммуникаций Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор
М.М. Ахмедов

Редколлегия:

Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталибов

Художник обложки О.Алиев

Формат 60x84 ¹/₈.
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 3,29.
Уч. печ. лист 3,26.

Выход в свет 03.12.2019 г.
Тираж 463 экз.
Заказ № 470.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколёнок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Лезгинский язык

Индекс: на год - 63338,
на полугодие - 73906.

Цена свободная